

A sár arany*

Kanyó Pál 92 éves oromhegyesi kubikos vallomása

Kanyó Pál (a film elején elkészít egy vályog-téglát):

– Így nézett ki.

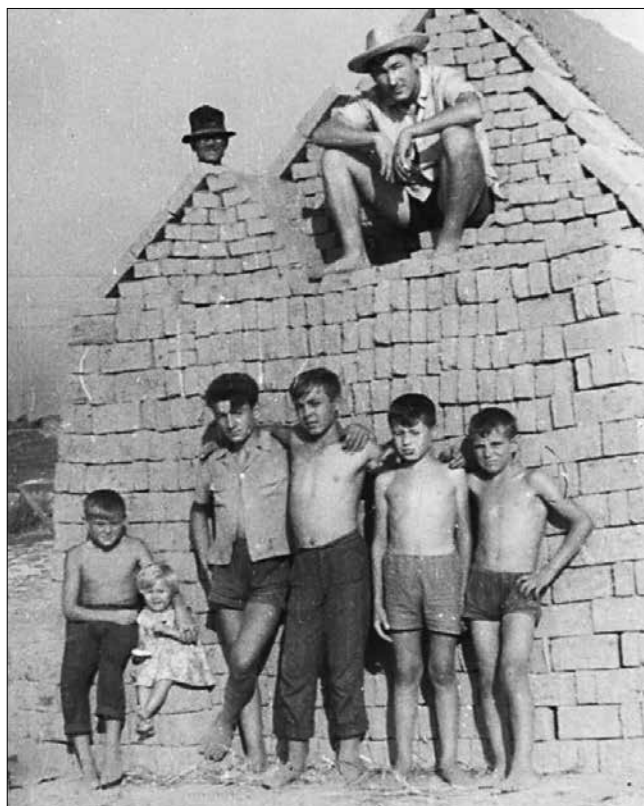
Régi tudomány ez, az őseinktől maradt ránk ez a mesterség.

Ez a széki föld nagyon alkalmas, ebből van a legerősebb vályog. Megtapossuk a sarat. Majd még teszünk bele egy kis pelyvát, ez fogja össze a sarat. Nagyban csináltuk, nagy gödrök voltak. A sarat azután kihordtuk egy szép terepre, és ott csináltuk a vályogtéglát. Akkor, körülbelül hatvan éve, igencsak ezer körül vertünk ki egy nap. Attól függ, hogy milyen volt az időjárás, mennyire volt meleg. Felállítottuk, megszáradt, azután összeraktuk százával, azt hiszem, tizenkettőt köllött egymásba, piramis alakba rakni.

Kanyó Pál (a háza előtti Járás pusztarészre mutat):

– Ott a „Paradicsom”, hogy miért lett Paradicsom, nem tudom. Az, hogy az Éden milyen volt, azt csak képekről láttam, de ezt azért láttam, itt neveledtem föl, itt a Járáson, erre van a Nagy Járás, ott volt a gunyhóm. Abban az időben fél

falu tavasszal kiköltözött ide. Gunyhók voltak csinálva, ahol neveltek csirkéket, kácsát, libát, mivel akkor még nem ilyen volt a világ, mint most.

Ez a falu nagyon szegény volt, mi is. Az én apám özvegyen maradt még 1938-ban, meghalt az anyám, itt hagyott egy egyéves kislányt,

meg egy négyévest, én pedig kilencéves voltam. Szegény apám, én mindig nagyon sokat gondolkodok rá, hogy mennyit köllött neki dolgozni, mivel nekünk földünk nem volt, neki kellett mindenről gondoskodni. Járt napszámba dolgozni, de béres is volt, meg nem is tudom, hogy mi volt még. Volt két fiú, éntőlem idősebb, azok már szolgáltak, apám meg maga látott el bennünket. Reggel megsütötte a kenyeret, felkelt korán, de úgy lehet, hogy le sem feküdt, mi gyerekek aludtunk. Megdagasztott, meggyúrta a kenyeret – az egy hétig elég volt. Amikor ezeket megcsinálta, neki azután még el köllött menni napszámba dolgozni. Akkor nem úgy volt, mint most, hogy nyolc órát dolgoztunk, hanem amikor felkelt a nap, már kinn köllött lenni a gazdánál, és addig ott volt, még a nap le nem ment. Ez volt egy napszám. De nemcsak mi voltunk ilyen szegények, a többi is ilyen volt.

Ahogy visszagondolok rá, nyáron egy ingben voltunk, fél lábszárig érő ing volt, ez volt az összes. Lábbeli, cipő, ilyen nem volt. Télen abban az időben voltak kumplák, az fából volt, nem olyan, mint amilyenek most vannak. Most is kumplának hívják, de az nem ilyen volt. Abba teletünk, jó volt az, nem fázott a lábunk, kicsit szalmával megbéleltük, aztán már jó volt.

Disznókat vágtunk. Összejött a sógorság meg a testvérség, akkor nem úgy volt, mint most, hogy egy gyerek, vagy egy sem, vagy esetleg kettő, akkor igencsak minden családnak 5-6 tagja volt, annyi kiéhezett gyerek, aki csak akkor evett igazán rendeset. Csoda, hogy meg nem ettük az egészet.

Én most is úgy gondolok az én gyerekkoromra, hogy nekem nagyon jó volt. Az én anyám anyja fönn lakott a parton, szilémnek hívtuk, nem szülémnek, hanem szilémnek, i-vel. Volt abban az időben a Keresztes Egylet, egy pap szervezte. Abba én beiratkoztam. Voltak „kis keresztesek” is, úgy nevezték a fiatalokat, volt kölcsönkönyvtár. A szilém nagyon szeretett olvasni, volt is könyve. A kemence mellett volt kis kuckó (úgy mondtuk, de most már nincs is), olyankor a szilém befűtött, fölültünk a kuckóba; petróleumlámpa volt, és elkezdett olvasni, én pedig hallgattam. Hordtam a könyveket szilémnek, az egyletből hordtam a Vernéket, rászoktam az olvasásra, ez nekem szenvedélyem lett, lehet, hogy káros,

nem tudom. Jókait és utána Mikszáthot olvastam, de Tömörkényt is nagyon szerettem. Azért, mivel hajszálpontosan ábrázolta, nem tudta senki sem úgy leírni a parasztemberek világát, mint ahogyan le tudta Tömörkény írni. Olvastam Illyés Gyulától, de Móra Ferencről is. Mikszáthot szerettem, de még most is. Én ágyba feküdni anélkül, hogy egy könyv ne legyen a kezembe, nem bírok...

Rezsi egyáltalán nem volt, se villanyt, se mást nem fizettünk. Betermett az enivaló, mondjuk, a tűzrevaló volt talán a legnagyobb kiadás. Ha valaki be tudta teremteni fejenként azt a 2-3 mázsa búzát, bebiztosított, akkor kinyérgondja nem volt. Az a helyzet, hogy akkor a malmok sem úgy örültek, hogy ha az ember elvisz egy mázsa búzát, akkor kap vissza esetleg 50 kilót, az egy mázsból azt a tizen-egynéhány kilót lefogták, a többit visszaadták, adtak korpát, adtak első lisztet meg kenyérlisztet.

Mi voltunk a béresek. Ezek a szerbek azelőtt a régi Jugoszlávia idejében adót sem fizettek. Ezzel kapcsolatban többször eszembe jutott, hogy ez a kanizsai vezetőség ha egy kicsit is előrelátó lett volna, ott nem bírt volna falu épülni. Azért annyi joguk nem volt a régi Jugoszlávia idejében, hogy elvegyenek földet, hacsak valakit nem tartottak háborús bűnösnek, vagy valami ok végett el nem vették a földjét – nem lehetett erőszakkal; a gazdáknak is mindannyinak megvolt a földje. A vezetőség hogyha szétszította volna ezeknek a nincstelen embereknek az Ormot, akkor nem bírtak volna ide telepedni, mert el nem vehették volna tőlük a földet, ugyanez fennáll Ilonafalvában (Zimoniçon) is.

Amikor bejöttek a magyarok 1941-ben, én 12 éves voltam. Tudta a nép a faluban, hogy valamilyen változás lesz. Egyszer csak feltűnt egy szakasz katonaság. Akkor már folyt a mise, és mi hangosan elkezdtük mondani, hogy gyűnnek a magyarok. Akik a szentmisét hallgatták, otthagyták a papot – ahogy szokták mondani csapot-papot –, osztán ki az állomásra. Hogy honnan, de akkor már zászlók is voltak, meg minden... Emezek elmentek, de utána már folyamatosan

gyűttek. Így éltük mi akkor meg ezt. Azok is felszabadítottak bennünket, azután pedig emezek is fölszabadítottak bennünket. *(nevet)* Úgyhogy azóta már sokszor föl lettünk szabadítva.

Volt itt egy falu, Dávidfalunak hítták, egy-két ház most is van még a faluból, az ott nagyon székes, lapályos volt. Az egész falu összedőlt, mind vert falú házak voltak, némely részén nem volt még téglá sem, egyáltalán. Összedőltek a házak. Ezek az oromi földek ott fönt a parton mind szerb kézen voltak, közvetlen a falu háta mögött az mind a szerbeké volt. Persze a szerbeket, aki nem bennszülött szerb volt, azokat elvitték, a földeket is biztosan elvették tőlük a magyarok 1943-ban. Ott kiosztottak portát ezeknek a szerencsétleneknek, akiknek a házuk összedőlt. Építettek nekik házakat. Azonnal csináltak itt egy téglagyárat. Megcsinálták a kövesutat, bevezették a telefont – a villanyt még nem. Elkezdtem én is kubikolni. Csinálták ezeket a kanálisokat itt a magyar időben úgy, hogy háború volt. Azért itt 20 évig a Szerb Királyság alatt, itt még ebben a faluban semmi sem volt. Amikor a magyarok bejöttek, elkezdték a kanálisokat, elkezdték levezetni a vizeket. Mi sokféleképpen látjuk ezt a helyzetet, de a magyarok mégis itt építettek egy téglagyárat is, tehát az sem volt azelőtt, sohasem. Bevezették a telefont, itt megcsinálták az állomásra az utat, igaz, hogy csak macskaköves út volt, de kövesút volt. Építkeztek, jól csinálták – de tudhatták volna, hogy abból nem lesz semmi. De mindegy, mégis így volt. Nem tudom pontosan, hogy 1942-ben vagy 1943-ban csángó magyarokat telepítettek ide. Velebit tiszta szerb falu volt. Ezek biztosan lícsányok voltak, mert soha nem kérdeztem, de úgy tudom, hogy van ott egy hegység, a Velebit, onnan jöhettek Líkából;

gondolom, hogy lícsánok, hogy azért lett a falu Velebitnek elkörösztölve. Ezeket elvitték, úgy tudom, hogy Sárvárra, Magyarországra.

Moldvából meg Bukovinából gyűttek ide székek, ezeket csángóknak nevezik, de állítólag székek voltak. Őket idetelepítették, kaptak azok is földeket. Mi jól megvótunk velük, magyarok voltak, magyarul beszéltek, de nekik azért meg köllött tanulni a földművesmunkát, mivel nem tudták úgy csinálni, mint az idevalósiak. „Fogadj Isten” volt ennek a falunak a neve, a fiatal legények el-eljárogattak oda is, a csángó lányokhoz. Kérdezték, hogy hol voltál, ők pedig: a „De bíz Isten” faluban – mondták rá. Amikor bejöttek a szerbek ide a faluba, nem bántották a csángókat, én nem tudom, hogy mikor mentek el, de már jó bőven itt voltak a szerbek, még akkor is itt voltak a csángók, aztán mentek el, átmentek Magyarországra.

Azután felszabadítottak... Az nagyon borzasztó volt. Itt volt 8-10 szerb család, akiket elvitték, de azután azok visszajöttek, azok között volt egy olyan (nem mind volt olyan), Oluškinak hívták, tulajdonképpen azt el sem vitték a magyarok, itt maradt. Az volt a helyzet akkor, hogy a bennszülött szerbeket nem bántották, nem vitték el, hanem csak azokat, akiket idetelepítettek, azokat. Ennek lehet, hogy valami őse idevalósi volt, ez itt maradt, ez az Oluški. Ez lett a falu előjárója, őneki volt sok haragosa. Volt olyan, hogy halottak napján, november 1-jén vagy 2-án kinn voltunk a temetőben, híre jött, hogy három gazdát agyonverték az úton. Igaz is volt. A Domonkos Jenő, Bata Józsi meg a Bakota – ezt a hármat. Ez az Oluški ment ki oda, fíjékert is szereztek, és lovakkal kellett vinni erre-arra. Kimentek este, és reggelre megtalálták az országúton ezt a három holttestet...

Vitték el az embereket, vitték a fiatalokat, én már nem emlékszem rá pontosan, de akkorában még ez folyt, én akkor tizenvalahány éves voltam. Itt a faluban tizenvalahány embert agyonverték. Amikor bejöttek a magyarok, felállították a nemzetőrséget, de nem vertek agyon senkit sem. Ez csak azért volt, nehogy valami történjen. Ez a sógorféle nemzetőr volt, őt agyonverték. Minket nem bántottak, nem is volt miért, de a többinek sem volt oka. Itt nem vertek agyon senkit a magyarok, amikor bejöttek. Volt itt egy incidens a

Járáson. Tán, állítólag, én így hallottam, de olyan nagyon nem is mondták ezt, itt volt két szerb, ezeket az adorjániak verték agyon, vagy lötték le őket. Így hallottam. Nem olyan nagyon beszéltek erről az emberek, ezek voltak a Járáson az áldozatok 1941-ben. Ezt úgy bosszulták meg, hogy mondom, a faluból itt (a magyarok) senkit nem vertek agyon, elvinni elvitték, de nem mi, hanem a hatóság vitte el. Itt is 44/45-ben 15-16 áldozatot számoltam akkor, de most már nem tudom megmondani, hogy kik voltak. Adorjánon meg olyant csináltak, hogy összedobolták a falut, kiválogattak 51-52 embert, volt olyan, aki akkor ért haza a magyar katonaságból, a szerencsétlen hazajött. Ahogy doboltak, ő is kiment. Azokat kihajtották a Tisza partjára, belelövöldözték a Tiszába őket. Tóthfaluból elvitték a papot, azt mesélték, hogy rettenetesen megkínózták, és végtére agyonverték. Tóthfaluban nem is volt egy szerb sem, ott hogy mit nem tanáltak jól, nem tudom.

Nekünk volt lovunk – már apámnak –, bírt egy lovat venni, azt is magyar időben vette. Egy nagyon jó járású pejlo volt, gyors is volt, fél futárkeverék volt, rákaptak ezek a szerb suhancok, suhancok voltak, mivel 14-15 évesek voltak, énbelim is: 1929-es volt az is, meg volt még egy zsidó gyerek velük, Kohn Sanyinak hívták, az meg ez a szerb gyerek, akit Čedónak hívtak, rákaptak a mi lovunkra. Nagyon jó menő ló volt, valahonnan loptak, valahonnan elhoztak egy nyeret, mert azt csináltak, amit akartak. És nyergelték éjszaka is, lehajtották szegényt.

Nekünk más ilyen dolog nem volt, de nem is bántottunk senkit sem, se nem volt apám semmi be se benne, csak sokáig ilyen helyzetben voltunk akkoriban.

Én többször felteszem magamban a kérdést, hogy hát ez a Nyugat..., mivel nem létezik, hogy az angolok vagy az amerikaiak ne tudták volna, hogy itt mi megy, nem létezik, hogy nem tudták, és hogy nem léptek egy lépést sem, egyáltalán nem léptek közbe. Aki esetleg megszabadult ezektől, azt nem az angolok vagy amerikaiak szabadították meg, hanem az oroszok. Az itt lévő oroszok, mivel ők ilyen megtorlásban nem vettek részt. Azok is tudták, hogy mi megy végbe, de a Tito is tudta ezt. Sokáig... az a nagy önkényuralom, ami akkor volt, a parasztok sok részét el is vitték, be is csukták. Azt mondják, hogy Kanizsán, Zentán egy Magdolna vagy Magda nevű komenista volt, nagyon gorombán bánt az emberekkel, a bajuszukat rángatta az idős embereknek. Ilyen volt. Meg köllött félemlíteni a népet, hogy ne merjen ellenszegülni. Jól van, azt is átéltük.

A földosztásnál apám nem is kért, nem íratott, de nem is kaptunk ilyen valamit, nem mentünk be a szövetkezetbe se. Beszolgáltatás volt, ezektől a parasztoktól elég jól elvittek, amit csak lehetett, mindent. Nem volt ritka dolog az, hogy döglött lovat találtunk az úton, éhen elpusztultak. Azért csináltam ennek most ilyen nagy fenekét, mert-hogy éhség volt. Mi nem ettünk soha kukoricakenyeret, sem akkor, sem később, de sokan azt ettek, kukoricakenyeret.

Volt itt idős kubikos, aki eljárt, nem is tudom, valahová Szerbiába, meg más helyre is. Ezek toboroztak bandát, volt több banda. Kanizsáról még többen voltak, ez is hívott engem, de nem csak engem, ilyen fiatalokat, mivel akkoriban szereltünk le, mi jobban bírtuk, mint a 40-50 éves emberek. Többek között nekem is szólt, hát elmentem. Voltam lent Sremska Račában, az Szrémben van, de pontosan már én sem tudom. Csináltuk a Száva-töltést. Nem volt az nagyon megfizetve, de hát többet kaptunk, mintha elmentem volna napszámba.

A vályogverés, ami a főbb munkám volt, azt csináltam elég sokat, az asszonnyal is. Nehéz munka az. Kiástunk egy gödröt a Járáson, a felső az a humuszréteg, termőtalaj, fekete, azt le köllött szedni, ahogy elkezdődik a sárgaföld, azt használtuk föl. Leástunk valamennyit, azt megszórtuk pelyvával, víz volt, mivel ezek az erek még tele

voltak vízzel, víz volt, az nem volt probléma. Azután rászórtuk a pelyvát, azt lábbal megtapostuk. Az nehéz munka volt. Amikor megvolt, a talicska ott állt a gödör szélén, azt teleraktuk, és vittük a sima terepre. Ha az asszony ott volt, ő verte, én meg csináltam a sarat, ha pedig magam voltam, akkor meg kitoltam 3-4 talicskával sarat, utána én csináltam a válykokat. Ez így ment. A legnehezebb volt a taposás. Ugye ha téglából rakja az alapot valaki, azt el köll szigetelni. Nálunk is az a baj, hogy nem nagyon volt elszigetelve, hogy az stimmeljen a téglával. Sokáig megvolt a formám, de ugye már nem nagyon köllött. Amikor megnősültem, az 1955-ben volt, egy darabig még vertük a válykot. Azután már nem is köllött, azután már megszűnt, egy bizonyos idő után az már nincs, nem csinálják, csak téglából. Ezek a házak, amit most csinálnak, ezek századokra vannak. Ezt a házat is, jól van, szegények voltunk, ezt is, mindent én csináltam, de meg is látszik (*nevet*), de nem is volt miből. Ez mívába lett felépítve, a móva az, amikor összefogtunk. Virtigliis falverő nem voltam, én falverő bandában sem voltam benne. Úgy voltam, hogy akik nekem segítettek, azt nekem vissza köllött dolgozni. Így vertem én a falakat.

Volt földem, vettünk, spóroltunk, bírtunk venni, és azért összeszedtünk 10 hold földet, körülbelül. Először lóval munkáltam, egy lovat vettem, csak az nem volt jó, mert össze köllött valakivel fogni, hogy szántunk. A többit meg lehet oldani, a takarmányt vagy ami köllött, azt haza bírtam vele hordani, de szántani egy lóval nem lehet. Vettem még egy másik lovat is. Addig úgy dolgoztam, amíg be nem jött a zöldterv. Biztos maga nem tudja, mi az, az állam adta a pénzt a szövetkeze-

teken keresztül. Akkor már tudtam venni traktort. Akkor már a lovaknak vége volt, abban az időszakban szinte mindenki átállt. 71-72 éves koromig csináltam, én csináltam a földeket, az mellett néha volt 10 tehenünk is, tehen és borjú, meg minden, itt voltak az istállóban. Onnan lett meg mind a két fiainak a ház ára – azokat is én meg az asszony raktuk föl.

2011-ben ért el az infarkt, azt mondták az orvosok, hogy infarkt, az utcán...

Én a Teremtőben hiszek. Nem az a vallás lényege, hogy imádkozom-e, hanem az, hogy hogyan él az ember. Vetettük a mákot, az egy retentően parányi szemecske, de abban a szemben benne van minden, ami köll. Hogyan tudja az a kis csíra, hogy annak ki köll jönni a földből, hogy a napenergiát is fel köll, hogy hasznosítsa, mert anélkül nem tud élni. Ezek olyan dolgok, amelyet én nem tudok elképzelni, hogy ez véletlen lett volna. Hogyan jöhetett ez véletlenül össze?

*

Nincsen utánpótlás, de nem is lesz, mindenben a Nyugatot majmoljuk, mindenben, ez a családtalanság is onnan jött ide. Harminc éven alul nem is igen nősznek meg, ha akkor is egyáltalán megnősül. Akkor is egy gyerek, ha van... Két iskolánk volt, azok tele voltak gyerekekkel, most egy van, egy hatalmas iskola, ez meg üres. Megváltozott gyökerestül ez az egész. Nemcsak a magyaroknak, hanem mindenkinek... Megszűnünk egy bizonyos idő múlva... Én így gondolom.

* *A Bicskei Zoltán portréfilmjében elhangzott vallomás szerkesztett változata.*

A SÁR ARANY

DOKUMENTUMFILM
A 92 ÉVES KANYÓ PÁL KUBIKUSRÓL

operatőr: IVÁN ATTILA, CSUERLO ZOLTÁN, APCZI JENŐ

vágó, fénnyelő: APCZI JENŐ

zene: MEZEI SZILÁRD TÚL A TISZÁN INNEN ENSEMBLE

rendezte: BICSKEI ZOLTÁN

producer: CINEMA FILMMŰHELY, Magyarkanizsa

ŐSBEMUTATÓ: A REGIONÁLIS KREATÍV MŰHELY próbatermében, április 16., péntek 19,00 h
szervező: Regionális Kreatív Műhely és Cinema Filmműhely A belépés díjtalan, a korlátozott hely miatt a helyfoglalás ajánlott. (024-4879-200, rka@sks.co.rs)